

هیدروپلیتیک و امنیت غرب آسیا

مؤلف:

جواد معدنی

ارتش جمهوری اسلامی ایران

مرکز آموزشی و پژوهشی شهید سپهبد صیاد شیرازی

پاییزه ۱۳۹۶

سرشناسه

: معدنی، جواد، ۱۳۵۸ -

عنوان و نام پدیدآور

: هیدروپلیتیک و امنیت غرب آسیا/ مولف جواد معدنی.

مشخصات نشر

: تهران: مرکز آموزشی و پژوهشی شهید سپهبد صیاد شیرازی، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری

: ۱۵۰ ص: مصور، جدول.

شابک

: 978-600-8846-06-2 : ۱۲۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی

: فیا

موضوع

: آب، منابع -- خاورمیانه -- جنبه‌های سیاسی

موضوع

: Water-supply -- Political aspects -- Middle East

شناسه افزوده

: مرکز آموزشی و پژوهشی شهید سپهبد صیاد شیرازی

رده بندی کنگره

: HD۱۶۹۸ / خ۲۶ ۱۳۹۶

رده بندی دیویی

: ۳۳۱.۱۱.۰۹۵۶

شماره کتابشناسی ملی

: ۴۸۷.۳۰

نام کتاب: هیدروپلیتیک امنیت غرب آسیا

مؤلفان: جواد معدنی

ویراستار: سجاد افشار

نوبت چاپ: اول پاییز ۱۳۹۶

طراح جلد: پوریا زارع

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۱۲۰۰۰۰ ریال

ناشر: انتشارات مرکز آموزشی و پژوهشی شهید سپهبد صیاد شیرازی

نشانی: تهران- لویزان - بزرگراه ارتش - روبروی سازمان جنگل‌ها و مراتع - مرکز آموزشی و پژوهشی شهید سپهبد

صیاد شیرازی. صندوق پستی: ۳۶۹۴ - ۱۶۷۶۵ - تلفن مرکز عرضه محصولات فرهنگی: ۲۲۴۵۰۷۲۸

/ حق چاپ برای مرکز آموزشی و پژوهشی شهید سپهبد صیاد شیرازی محفوظ می‌باشد. /

فهرست مطالب

شماره صفحه

عنوان

درآمد..... ۱

فصل اول: امنیت

۱- مقدمه..... ۵

۱-۱- مفاهیم..... ۱۳

۱-۲- مفهوم امنیت..... ۱۳

۱-۳- مفهوم امنیت ملی..... ۱۵

۱-۴- مفهوم امنیت زیست محیطی..... ۱۷

۱-۵- مفهوم امنیت انسانی..... ۱۹

۱-۶- مفهوم تهدید..... ۱۹

۱-۷- مفهوم بحران..... ۲۰

۱-۸- مفهوم هیدروپلیتیک..... ۲۱

۲- رویکرد نظری..... ۲۲

۲-۱- مکتب کپنهاگ..... ۲۲

۲-۱-۱- بعد نظامی..... ۲۶

۲-۱-۲- بعد اقتصادی..... ۲۷

۲-۱-۳- بعد اجتماعی- فرهنگی..... ۲۸

۲-۱-۴- بعد سیاسی..... ۳۰

۲-۱-۵- بعد زیست محیطی..... ۳۱

۲-۲- امنیت زیست محیطی..... ۳۲

۲-۳- امنیت انسانی..... ۳۶

۳- محیط زیست در آموزه های دینی..... ۴۰

فصل دوم: بحران آب

- ۱- آب، اساس خلقت و شیرازه تمدن..... ۴۷
- ۲- آب و امنیت..... ۴۸
- ۳- هیدروپلیتیک..... ۵۶
- ۳-۱- هیدرو هژمونی..... ۶۰
- ۴- چشم انداز جهانی بحران آب..... ۶۰
- ۴-۱- دلایل بحران آب در جهان..... ۶۴
- ۵- شاخص های تعیین بحران آب..... ۶۷
- ۶- چرایی بحران آب در غرب آسیا..... ۶۸
- ۷- بحران های بی غرب آسیا..... ۷۱
- ۷-۱- بحران های کشورهای عرب حوزه خلیج فارس..... ۷۴
- ۷-۲- بحران های آب بین اعراب و رژیم صهیونیستی..... ۷۶
- ۷-۳- بحران های آبی بین ایران و افغانستان..... ۷۸
- ۷-۴- بحران های آبی آسیای میانه..... ۷۸

فصل سوم: مناقشه های حوزه های آبی غرب آسیا

- ۱- مناقشه های حوزه های آبی غرب آسیا..... ۸۳
- ۱-۱- هیدروپلیتیک حوزه نیل..... ۸۵
- ۲-۱- هیدروپلیتیک حوزه رود اردن..... ۹۱
- ۳-۱- هیدروپلیتیک حوزه دجله و فرات..... ۹۶
- ۴-۱- هیدروپلیتیک حوزه هریرود..... ۱۰۸
- ۵-۱- هیدروپلیتیک حوزه هامون و هیرمند..... ۱۱۴
- ۶-۱- هیدروپلیتیک حوزه سیحون و جیحون..... ۱۱۹
- ۷-۱- هیدروپلیتیک رود ارس..... ۱۳۱

فصل چهارم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۱۳۹.....	نتیجه گیری
۱۴۳.....	فهرست منابع فارسی
۱۴۹.....	فهرست منابع انگلیسی
۱۴۹.....	فهرست منابع الکترونیکی

www.ketab.ir

درآمد

در عرصه جهانی شدن، یکی از مهم‌ترین موضوعات بحث برانگیز و پرمناقشه، محیط زیست و بحران‌های مرتبط با آن است. بدون شک محیط زیست با جستارهای توسعه و امنیت واحدهای سیاسی نسبت مستقیم داشته است به گونه‌ای که هرگونه اختلال در کارکرد عناصر سازنده زیست بوم‌ها و زیست کره، زیست و مدنیت بشر را تهدید می‌کند. طرح امنیت انسانی، امنیت زیست محیطی و... با توجه به نقش فزاینده مخرب انسان در زیست کره و پیامدهای فضایی آن در قالب بحران‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و حتی زیست محیطی توجه بسیاری از پژوهشگران را به خود معطوف داشته است. فرار گرفتن غرب آسیا در کمربند خشک جهان، افزایش شوری زمین منطقه در اثر بی‌بازدایی و امکان خطر درگیری‌های سیاسی در اطراف آب محدود در دسترس، حیات اقتصادی و اجتماعی منطقه را بحرانی کرده است. این منطقه گستره‌ای از کشورهای کم‌آب است که به نفع کم آبی را پوشش می‌دهد که امنیت آبی یکی از چالش‌های بنیادی آنهاست. این منطقه با وجود دارا بودن ۵ درصد جمعیت جهان تنها یک درصد آب‌های شیرین قابل دسترس را در اختیار دارد، در حالی که این منابع عمدتاً به صورت مشترک مورد استفاده قرار می‌گیرند و بیش از ۵۰ درصد جمعیت این منطقه در حوضه‌های آبریز مشترک زندگی می‌کنند. از این رو، طی چند دهه اخیر کوشش برای مهار و پایش منابع آب موجود در زمین و زیرزمینی یکی از نگرانی‌ها و به تبع راهبردهای آن‌ها برای پاسداشت امنیت آبی و توسعه بوده است. کشورهای غرب آسیا از کمبود جدی آب رنج می‌برند و این منطقه اساساً با مشکل جدی آب مواجه است. شواهد تاریخی نشان می‌دهد در مناقشات منطقه آسیای غربی، آب یکی از عوامل اصلی ایجاد تنش و تعارض میان کشورهای این منطقه در گذشته و حال بوده است و در آینده هم به عنوان یک متغیر تاثیرگذار بر سیاست‌های منطقه عمل خواهد کرد. تا جایی که برخی احتمال رقابت‌ها و منازعات خشونت‌آمیز را برای

دسترسى و استفاده بیشتر از این منابع در آینده‌ای نه چندان دور پیش‌بینی کرده‌اند. داده‌ها و یافته‌های موجود گویای آن هستند که طی چند دهه اخیر متأثر از دست‌اندازی سازمان یافته در منابع آبی، بسیاری از پهناپ‌های داخلی در قالب رودها، مرداب‌ها و دریاچه‌ها خشکیده‌اند و افزایش گرمایش زمین و گسترش تغییر اقلیم به فزاینده‌ی خشکسالی در مناطق خشک جهان انجامیده است. مطالعه حاضر به بررسی مسائل زیست محیطی منطقه غرب آسیا به ویژه بحران آب به عنوان تهدیدی نوپدید برای محیط زیست و جامعه انسانی با استفاده از امنیت انسانی و امنیت زیست محیطی پرداخته است.

قابل ذکر است که کتاب حاضر دربرگیرنده سه فصل می‌باشد که در فصل نخست به کلیات تحقیق، حریف، ماهیم کلیدی و رویکرد نظری پرداخته شده است. شایان ذکر است که در ارتباط با انتخاب موضوع مطالعاتی از مکتب کپنهاگ به عنوان تئوری نظری استفاده شده است؛ زیرا این مکتب از ویژگی بارز برخوردار است: اول این‌که امنیت را به صورت منطقه‌ای تحلیل می‌نماید که با توجه به این ویژگی منطقه غرب آسیا در این قالب مورد تحقیق واقع شده است، و دوم این‌که مسائل و موضوعات را در پنج حوزه سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و زیست محیطی تقسیم‌بندی و تبیین می‌کند که در این کتاب مسائل زیست محیطی منطقه مورد آما قرار گرفته است. در فصل دوم به اهمیت آب از منظر دین مبین اسلام و همچنین رابطه آن با امنیت و سیاست، بحران کم آبی در سال‌های آینده با ادامه روند فعلی به ویژه در منطقه غرب آسیا، زیرشاخه‌های این منطقه پرداخته شده است. فصل سوم نیز هیدروپلیتیک رودهای جاری در منطقه غرب آسیا را تشریح می‌نماید. لازم است اشاره شود کتاب حاضر حاصل مجموعه‌ای از تحقیقات و مقالات نویسنده است که در همایش‌های مختلفی از جمله همایش بین‌المللی بحران‌های ژئوپلیتیکی جهان اسلام در دانشگاه شهید بهشتی و کنفرانس بین‌المللی نظم امنیتی منطقه‌ای در غرب آسیا به رشته تحریر درآمده و پذیرفته شده است. این کتاب در اوقاتی به رشته تحریر درآمد که متعلق به همسر و فرزندانم بود و آن‌ها با گذشت و بردباری، فرصت نگارش آن را فراهم نمودند. از آن‌ها سپاسگزارم و برای ایشان توفیق، صحت و سربلندی آرزو می‌کنم.